

Dâvûd-î Karsî'nin *Şerhu Risâle fî Usûli'l-Hadîs* İsimli Eserinde Yer Alan Rivayetler Üzerine Bir Değerlendirme¹

İlyas CANIKLI

Yrd. Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
Asst. Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences

Orcid ID: 0000-0001-9340-7982

ilyascanikli@gmail.com

Öz

Karsî'nin hadis usulü konularında şerh yazacak kadar bilgiye sahip olduğu ve usul kaynaklarını titiz bir şekilde kullandığı görülmektedir. Ancak onun aynı hassasiyeti eserinde yer verdiği rivayetleri seçmede ve bunların Hz. Peygamber'e aidiyeti konusunda gösterdiğini söylemek o kadar kolay değildir. Aynı durum, hadis metinlerini anlamada da geçerli olup bir nevi geçmişin tetkik edilmeden nakli şeklinde tezahür etmiştir. Bu makale, Dâvûd-î Karsî'nin "*Şerhu risâle fî usûli'l-hadîs*" isimli eserinde yer verdiği rivayetlerin konularına göre tasnif edilerek, yeniden okunması, metin kritiği yapılması ve yorumlanması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca bu değerlendirmede, usul konularında önemli bir bilgiye sahip olan müellifin rivayetlerin sıhhati ve kaynağı konusunda usulde olduğu gibi titiz davranmamasının sebepleri üzerinde de durulacaktır. Karsî'nin bu yönleriyle de gündeme gelmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Karsî, Hadis Usulü, Şerh, Metin Kritiği, Değerlendirme.

Evaluation of Narratives in Dâvûd-î Karsî's Work Named As *Şerhu Risâle fî Usûli'l-Hadîs*

Abstract

It appears that Karsî had enough knowledge to write an explanation on the methodology of hadith and that he used the procedural sources meticulously. However, to say that he shows the same sensitivity in choosing the narratives that he has included in his work and about their belonging to the prophet is not easy. The same situation also applies in the understanding of the hadith texts, and it has manifested itself in transit without examining a kind of past. This paper is important in terms of reread, text critique and interpretation according to the subjects of the narrations that Dâvûd-î Karsî has included in his work titled "*Şerhu risâle fî usûli'l-hadîs*". In this evaluation, will also focus on the reasons why the author, who has an important knowledge of procedural matters, does not act as rigorously as it is about the well-being and the source of the narrations. It is thought that it would be beneficial to come to the agenda with these aspects of Karsî.

Keywords: Karsî, Methodology of Hadith, Explanation, Text Critique, Evaluation.

¹ Bu makale; 11-14 Mayıs 2017 tarihlerinde Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nce tertip edilen "*Uluslararası Dâvûd-î Karsî Sempozyumu*"nda sunulan "*Dâvûd-î Karsî'nin 'Şerhu Risâle fî Usûli'l-Hadîs' İsimli Eserinde Yer Alan Rivayetlerin Kaynak Değeri ve Metin Kritiği*" adındaki bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş halidir. Bu makale çalışmasında Davudî Karsî'nin "*Şerhu usûli'l-hadîs*" Şifa Yayınevi, İstanbul, 2013 baskısı esas alınmıştır.

Giriş

Dâvûd-î Karsî Osmanlı'nın Lale Devri'nde yaşamış ve kelam, akaid, fıkıh, mantık, tasavvuf, dil, tefsir, hadis başta olmak üzere birçok alanda eser vermiş bir şahsiyettir.² Onun yaşadığı dönemde hadis usulü, şerh ve tercüme ihtiva eden eserler kaleme alınmıştır.³

Bu dönemin önemli hadis usulü eserlerinden biri de Muhammed b. Pir Ali Birgivi (ö. 981/1573)'nin "*Risâle fî usûli'l-hadis*"⁴ine yapılan Karsî (ö. 1160/1747)'nin "*Şerhu alâ usûli'l-hadîs*" isimli şerhidir.⁵ Şerhte kullanmış olduğu otuz sekiz kaynak onun hadis usulü gibi naklî ilimlerdeki birikimini göstermek için yeterlidir.⁶

Birgivi'nin hadis usulüne şerh yazacak kadar bilgiye sahip olan Karsî, hadis usulü kaynaklarını kullanmadaki maharetini ve titizliğini, şerhinde çeşitli konularla ilişkili olarak yer verdiği rivayetlerin seçiminde ve kaynaklarının tespitinde göstermediği intibahı vermektedir. Diğer bir ifadeyle onun, hadis rivayet teknikleri ve kullanmış olduğu hadislerin sıhhat dereceleri noktasında yeterli derecede titiz davranmadığı anlaşılmaktadır.⁷ Özellikle çeşitli hadis konularını izah ederken kullanmış olduğu rivayetlerin çok azının temel hadis kaynaklarında yer alması, çoğunun isnad ve metin bakımından problemler taşıması sonucu zayıf ve uydurma niteliğinde olması bu düşüncüyü kuvvetlendiren mahiyettedir.

Bugüne kadar Dâvûd-î Karsî'nin *Risâle*'siyle ilgili özellikle hadis usulünü önceleyen çalışmalar yapılmıştır. Bu makaleyi diğerlerinden farklı yapan; Karsî'nin eserinde yer verdiği rivayetlerin değerlendirilmeye tabi tutulmasıdır.

Bu makalede Karsî'nin, çeşitli konulara delil olarak yer verdiği hadisler esas alınarak bunların ifade ettiği anlam çerçevesinde başlıklandırma yapılmış, rivayetlerin kaynak değeri ve metin tahliline kısa ve özlü bir şekilde yer verilmeye çalışılmıştır.

1. Bir İşe Besmele ile Başlamanın Önemi⁸

İslam inancına sahip kimselerin bir işe başlarken besmele çekmesi önemli bir husus olup genelde unutmaya gibi haller dışında gözetilen ve ihmal edilmeyen bir durumdur. Bu hususu basit bir gözlemlerle hayatın her alanında tespit

² Resul Öztürk, "*Dâvud-i Karsî (1169/1756): Kelâmî Görüşleri ve Kaynakları*", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 41, Erzurum, 2014; Arif Yıldırım, "*Karslı Davud (Dâvud-i Karsî) Efendinin İrade-i Cüz'iyeye Anlayışı*", (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı: 15, 2000) gibi günümüz çalışmaların bunlarla ilgilidir.

³ Bkz., Sadık Cihan, "*Osmanlı Devrinde Türk Hadisçileri Tarafından Yazılan Hadis Usulü Eserleri, Risaleleri ve Nubetu'l-Fiker Üzerine Yapılan Şerh ve Tercüme*", (Ankara: AÜİFD, 1975), sy. 1.

⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Sadık Cihan, "*Muhammed b. Pir Ali Birgivi ve 'Risâle fî Usûli'l-Hadis'in Tercümesi*", (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1987), sayı: 2.

⁵ Cihan, s. 134.

⁶ Osman Bilgen, "*Dâvud-i Karsî (1169/1756)'nin 'Şerh alâ Usûli'l-Hadis' İsimli Eserinin Metodu ve Kaynakları Üzerine*", (Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 11/5 Winter, 2016) s. 113.

⁷ Bkz., Bilgen, s. 99.

⁸ Dâvûd-î Karsî, *Şerhu risâle fî usûli'l-hadis*, (İstanbul: Şifa Yayınevi, 2013) s 17.

etmek mümkündür. Aynı hassasiyeti makalemize konu olan Karsî'de görmek mümkündür. Bu bağlamda Dâvûd-î Karsî bir kitaba ya da yazıya başlarken besmele çekmenin önemini şu rivayetle desteklemektedir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِفْتَاحُ كُلِّ كِتَابٍ فَإِذَا كَتَبْتُمْ كِتَابًا فَاتَّبِعُوهُ فِي أَوَّلِهِ

“Besmele her kitabın anahtarıdır. Sizden biri kitap yazdığında başma onu yazsın.” Karsî (ö. 1169/1756)'nin hadis şerhinin başlangıcında “besmele” başlığı altında yer vermiş olduğu bu rivayet, temel hadis literatüründe yer almayıp ancak bunlar dışındaki çeşitli kaynaklarda değerlendirme amaçlı zikredilmektedir. Örneğin Buhârî (ö. 256/870) şarihlerinden Sefirî (ö. 956/1549) ve Ali el-Muttakî (ö. 975/1567), söz konusu rivayetin başında yer alan “Besmele her kitabın anahtarıdır.” bölümünün Ebû Ca'fer'den nakledilen “mu'dal” bir rivayet olduğunu söylemektedir.⁹

Bu rivayetin değerlendirilmesiyle ilgili olarak İmam Suyûtî (ö. 911/1505)'nin “el-Câmu's-sağîr” isimli eserinin şarihlerinden olan Munâvî (ö. 1031/1622) de rivayetin sened bakımından zayıf olduğu bilgisine işaret ettikten sonra Suyûtî tarafından bu rivayetin zayıf olarak nitelendirildiğine işaret etmektedir.¹⁰ Besmeleyle ilgili bu rivayet Dimyâtî (ö. 1435/2014)'nin eserinde de bir rivayet içerisinde aynı lafızlarla yer almaktadır.¹¹

Karsî'nin eserinin başında yer vermiş olduğu bu rivayetin ilk dönem hadis kaynaklarında ve *Kutub-i Sitte*'de yer almaması kaynak değeri açısından zayıf hatta belli bir kanaatin rivayetleşmesi şeklinde anlaşılabilir. Rivayetin en sağlam kaynaklarının Suyûtî'nin *el-Câmu's-sağîr*'i ve Ali el-Muttakî'nin *Kenzu'l-ummâl*'ı olduğu göz önüne alındığında bu durum daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.¹²

Sözü edilen şekilde besmele hakkında yapılan yorumlardan hareketle bir işe başlarken bismelenin önemsiz olduğu gibi algı ve kanaate ulaşmak meseleyi doğru anlamının önündeki bir engeldir. Zira Kur'an'da bir işe besmele ile başlamanın önemine dair ayetler vardır. Burada birkaçını örnek vermek konunun izahı açısından önem taşımaktadır.

Bir işe besmeleyle başlamanın önemiyle ilgili “(Nuh) dedi ki: “Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabb'im çok bağışlayan, pek esirgeyendir.”¹³ “Mektup Süleyman'dandır, rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla (başlamakta) dır.”¹⁴ “Kendileri için nelerin helâl kıldığını sana soruyorlar; de ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır. Allah'ın size öğrettiğinden öğretilip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından

⁹ Sefirî, *el-Mecâlisu'l-va'ziyye fi şerhi ehâdisi hayri'l-beriyeye min sahîhi'l-imâm el-Buhârî*, (thk. ve tahr: Ahmed Fethi Abdurrahman), (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1425/2004) I, 63; Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-ummâl*, (Beirut: Muessesetu'r-Risâle, 1409/1989) I, 555.

¹⁰ Munâvî, *Feyzu'l-kadîr, şerhi'l-câmu's-sağîr*, (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, 1938) III, 191.

¹¹ Bkz., Dimyâtî, (*Hâşiyetu*) *İlânetu't-tâlibîn alâ halli elfâz bi fethu'l-muîn bi şerhi “Kurretu'l-Ayn bi Muhimmâtî'd-dîn”=Hâşiyetü's-Şeyh el-Bekrî*; (Dimaşk: Dâru'l-Feyha-Dâru'l-Menhel Nâşirûn, 1435/2014) I, 16.

¹² Bkz., Bilgen, s. 109.

¹³ Hûd 11/41.

¹⁴ Neml 27/30.

da yiğün ve üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin). Allah'tan korkun. Allah'ın hesabı pek çabuktur.”¹⁵ ayetlerini örnek vermek mümkündür.

Ayrıca “Allah'ın ayetlerine inanıyorsanız, üzerine O'nun adı anılarak kesilenlerden yiğün.”¹⁶ “Üzerine Allah'ın adı anılıp kesilenden yememenize sebep ne? Oysa Allah, çaresiz yemek zorunda kaldığımız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu birçokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar. Muhakkak ki Rabbin haddi aşanları çok iyi bilir.”¹⁷ ayetleri de hayvan boğazlanırken Allah adına olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Görüldüğü gibi ayetlerdeki temel vurgu bir işe başlarken Allah'ın adının anılması yani besmele çekilmesi, diğer bir husus ise kesilecek hayvanların Allah adına besmele ile boğazlanmasıdır. Buradaki tartışma konusu bir işe besmeleyle başlamanın önemi olmayıp Karsî'nin sözü edilen lafızlarla bir rivayete eserinde kaynak değerine dikkat etmeden yer vermiş olmasıdır. Kanaatimizce Karsî'nin Risâlesi'nde yer verdiği bu sözü Hz. Peygamber'e isnat etme yerine kültürel değeri olan rivayet olarak kabul etmek daha doğru bir yaklaşım gibi durmaktadır.

2. İlimin Önemi ve Teşviki¹⁸

Karsî'nin “Eyyuha't-tâlibu's-sâdik” başlığında, ilim yolunda güvenilir bir şekilde yol almak isteyen öğrencileri teşvik amacıyla yer vermiş olduğu rivayetler de mevcuttur.

طَالِبُ الْعِلْمِ يَسْتَعْفِرُ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ حَتَّى الْجِبْتَانِ فِي الْبَحَارِ وَحَتَّى النَّمْلَةُ فِي حُجْرِهَا

“İlim talep eden kimse için denizlerdeki balıklardan yuvasındaki karıncaya kadar her şey af diler.” rivayeti buna örnektir. Taberânî (ö. 360/971)'nin *el-Mu'cemu'l-evsât*'¹⁹ ve Heysemî (ö. 807/1405)'nin *Mecmau'z-zevâid*'inde²⁰ söz konusu rivayette yer alan “tâlib'l-ilm” yerine “muallimu'l-hayr” ifadesinin yer aldığı görülmektedir.²¹ Aynı rivayet diğer bir hadis kaynağında şu şekilde yer almaktadır.

إن الله وملائكته واهل السموات و الارض حتى النملة فى حجرها و حتى الحوت ليصلون على من يعلم الناس الخير

“Allah, melekler, gökte ve yerde olanlar, yuvasındaki karıncadan balıklara kadar, insanlara hayırlı işleri öğreten kimselere duada bulunur.”²² Bu rivayette de görüldüğü gibi haber çok farklı bir şekle dönüşmüştür. Bu bilgiler ışığında Karsî'nin vermiş olduğu metnin bazı bölümleri sahih olsa da hem birkaç rivayetin bir araya getirilmesi hem de anlam bakımından Hz. Peygamber'e

¹⁵ Mâide 5/4.

¹⁶ En'âm 6/118.

¹⁷ En'âm 6/119.

¹⁸ Karsî, s. 27.

¹⁹ et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsât*, (thk., Mahmud b. Ahmed et-Tahhân), (Riyâd: Mektebetu'l-Mearif, 1415/1995) h. no: 6219, VI, 214.

²⁰ el-Heysemî, *Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1967) h. no: 512, I, 124.

²¹ Aynı rivayet için bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musanna'f*, (thk.: Muhammed Avvâme), (Cidde: Dâru'l-Kible, 1427/2006), h. no: 26113, V, 284; ed-Dârimî, *es-Sunenu'd-Dârimî*, (thk.: Mustafa Dib el-Buga), (Dimaşk: Dâru'l-Mustafa, 1428/2007) h. no: 349, I,104-105.

²² Tirmizî, *es-Sunen*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992) 39. İlm, 19, h. no: 2685, V, 50.

isnad edilemeyecek derecede mevzu (uydurma) bir rivayettir.²³ Dolayısıyla bu rivayeti temel hadis eserlerinde yer almadığı için kaynak değeri açısından da problemlili olarak görmek mümkündür. Çünkü hadis tarihi göz önünde bulundurulduğunda Kutûb-i sitte öncesi ve sonrası temel hadis kaynaklarında yer almayan rivayetlere ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

3. Âlime Verilen Değerin İfadesi²⁴

İlme, bilmeye önem veren İslam dini, ilmin taşıyıcıları ve davranışlarıyla diğer insanlara örnek olma durumunda olan âlimlere de büyük değer vermiştir. Karsî *Risale*'sinde ilmin önemi ile hadis bilgisine sahip olmanın gerekliliği arasında ilişki kurarak, hadis ilmiyle meşgul olan kimselerin "istilah bilgisine sahip olmanın gerektiği" başlığı altında aşağıdaki yer alan rivayete yer vermektedir.²⁵ Söz konusu rivayet;

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ، كَفَضْلِي عَلَى أَدْنَاكُمْ
derecede olanınıza üstünlüğüm gibidir."²⁶ şeklindedir. Hz. Peygamber'in kişinin zorunlu ibadetleri yaptıktan sonra kendini ilmi faaliyetlere vermesinin sürekli ibadet yapmaktan daha üstün bir davranış olduğunu bu ve benzer sözleriyle teşvik etmesi ve ilmin önemine dair vurgu yapması onun hayatıyla uyumlu bir durumdur. Buna Kur'an'da çokça vurgu yapıldığı görülmektedir. Şu ayetler konuya örnek olacak niteliktedir. "Ey iman edenler! Size 'Meclislerde yer açın' denilince yer açın ki Allah da size genişlik versin. Size 'Kalkın' denilince de kalkın ki Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."²⁷ ayetinde, Allah'ın kendilerine ilim verilen kimselerin derecelerinin yükseltileceğine dair bir övgüsü vardır.

Ayrıca Kur'an ilme ve bilmeye dayalı Allah korkusunun önemine şu ayetle dikkat çekmektedir. "...Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar. Şüphesiz Allah, daima üstündür, çok bağışlayandır."²⁸ Diğer bir ayette de bilenlerle bilmeyenler karşılaştırılması yapılarak, bu farkın akıl sahipleri tarafından ayırt edilebileceğine dair vurgu vardır. "... (Resûlüm!) De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür."²⁹ Karsî'nin Şerhinde yer verdiği sözü edilen rivayetlerle ayetlerdeki vurgular arasında anlam bakımından bir uyumun olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu rivayet hem kaynak değeri hem de içerdiği anlam bakımından Kur'an'ın temel değerleri ve Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla uyumludur.

²³ Bilgen, s. 109.

²⁴ Karsî, s. 28.

²⁵ Karsî, s. 28.

²⁶ Dârimî, *es-Sunen*, h. no: 297, I, 334. Rivayet farklı lafızlarla Tirmizî, *es-Sunen*, 39. İlm, 19, h. no: 2682, V, 49. (فضل العالم على العابد، كفضل القمر على سائر الكواكب) "Âlimin abide üstünlüğü, ayın diğer gezeğenlere üstünlüğü gibidir." şeklinde yer almaktadır.

²⁷ Mücâdele 58/11.

²⁸ Fâtır 35/28.

²⁹ Zümer 39/9.

4. İlmi Ehline Vermenin Öneminin Anlatılması³⁰

Karsî Şerhi'nde, hadis ehlinin alana dair "ıstılah bilgisine sahip olmasının önemini" vurgularken kültürel bakımdan doğru kabul edilebilecek ancak kaynak değeri ve Hz. Peygamber'e isnadı bakımından problemlili olabilecek rivayetlere de yer vermiştir. Zikredilecek olan rivayetler her ne kadar temel hadis kaynaklarında yer almasa da kültürümüzün taşıyıcısı konumunda olan bazı eserlerde mevcuttur.

لا تعلقوا الجواهر / الجواهر في أعناق الخنازير : "Mücevherleri domuzların boyunlarına takmayınız." Yapılan araştırma neticesinde bu rivayetin Hz. Peygamber'e aitliği konusunda bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak daha sonraki dönemlerde kaleme alınan ve özellikle de tasavvufî yorumların hâkim olduğu eserlerde bu anlamdaki haberlere rastlamak mümkündür. Örneğin ilk dönem sûfilerinden Ebû Talib el-Mekkî (ö. 386/996)'nin "Kâtu'l-kulûb"³¹ ve Gazzâlî (ö. 505/1111)'nin "İhyau ulûmi'd-dîn"³² inde Hz. İsa'ya atfen;

لا تعلقوا الجواهر / الجواهر في أعناق الخنازير

"Mücevheri/mücevherleri domuzların boyunlarına takmayınız." bilgisi yer almaktadır.

Aynı mahiyetteki rivayet hakkında ilk dönem eserleri diyebileceğimiz hadis kaynağında ve diğer bazı eserlerde bilgiler mevcuttur. Örneğin İbn Ca'd (ö. 230/845)'in "Musned"inde³³ ve İbn Abdilberr (ö. 463/1071)'in "Câmiu'l-beyâni'l-ilm"³⁴ eserlerinde; tabiîn döneminin önemli hadisçilerinden Süleyman b. Mihrân b. A'meş (ö. 148/765)'in Şu'be (ö. 160/777)'ye ويحك او ويلك "Sana yazıklar olsun ey Şu'be! İnciyi domuzların boynuna takma." dediği nakledilmektedir. Her ne kadar rivayetin toplumsal algıda bir değeri olsa da sahih bir rivayet olarak Hz. Peygamber'e isnadı söz konusu değildir.

İfade edildiği üzere A'meş'in bu sözü söylediği kabul edilirse tabiîn olması hasebiyle *maktu* rivayet³⁵ değeri taşımaktadır. Böyle bir tabiîn sözünün Hz. Peygamber'e isnadı da söz konusu değildir. Ayrıca bazı hadis kaynaklarında, zikredilen rivayetle benzerlik arz eden hadisler de mevcuttur.

طَلَبَ الْعِلْمَ فَرِيضَةً عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ، وَوَضِعَ الْعِلْمَ عِنْدَ غَيْرِ أَهْلِهِ كَمَقْلَدِ الْخَنَازِيرِ الْجَوْهَرِ اللَّوْلُو وَالذَّهَبِ

"İlim öğrenmek kadın ve erkeğe gereklidir. İlmi ehli olmayan bir kimseye veren kimse domuzun boynuna mücevher, inci ve altın takmış kimse gibidir."³⁶ rivayeti bu duruma örnek olabilecek niteliktedir. Rivayetin ön kısmında yer alan

³⁰ Karsî, s. 28.

³¹ Ebû Talib el-Mekkî, *Kâtu'l-kulûb fî muâmeleti'l-mahbûb ve vasfu tarîki'l-mürîd ilâ makâmi't-tevhîd*, (thk.: Abdulmun'im el-Hifni), (Kahire: Dâru'r-Reşâd, 1416/1996), I, 267.

³² Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, (Beyrut: Dâru Kuteybe, 1412/1992) I, 57.

³³ Ali b. Ca'd, *Musnedu İbn Ca'd*, (thk.: Abdulmehdî b. Abdulkadir ibn Abdulhadi), (Kuveyt: Mektebetu'l-Felah, 1985) I, 229.

³⁴ İbn Abdilberr, *Câmiu beyâni'l-ilm ve fadlîhi vema yenbagî fî rivayetihi ve hamlihi*, (thk.: Ebu'l-Eşbal ez-Zuheyri), (Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzî, 1994) I, 446.

³⁵ Bkz., H. Musa Bağcı, *Hadis Tarihi ve Metodolojisi*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013) s. 299-300.

³⁶ İbn Mâce, *es-Sünen*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), Mukaddime, 17, h. no: 224, I, 81.

“ilim öğrenmek kadın ve erkeğe gereklidir.” bölümüyle yukarıda yer verilen rivayet birleştirilmiştir. Şerhte yer verilen bu rivayetin sıhhatli olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

5. İlimin kendisine fayda vermediği kimsenin sonu³⁷

Karsî’i Şerhi’nde, hadis ehlinin “alana dair ıstılah bilgisine sahip olmasının önemini” anlatırken yer verdiği diğer bir rivayet ise öğrendiği ilmin kendisine fayda vermeyeceği kimse ile ilgilidir. اشد الناس عذابا يوم القيامة عالم لم ينفعه علمه: “Kıyamet günü azabı en şiddetli olacak kimse ilmi kendisine fayda vermeyendir.” Rivayetin kaynaklardaki durumuna bakıldığında temel hadis eserlerinde yer almadığı görülmektedir. Bununla birlikte Kütûb-i Sitte sonrası birtakım hadis kaynaklarında rivayet yer almaktadır. Taberânî (ö. 360/971)³⁸ ve Beyhakî (458/1066)’nin³⁹ hadis kitapları buna örnektir.

İlmiyle amil olmayan kimselerin durumunun yer aldığı rivayetle ilgili klasik kaynaklarda değerlendirmeler yapılmıştır. Örneğin Munâvî eserinde, Münzirî (ö. 656/1258)’nin rivayeti “zayıf” olarak nitelendirdiğini, İbn Hacer (ö. 852/1449)’in aynı rivayeti senet ve metin bakımından “garib” kabul ettiğini, Zeynuddin Irakî’nin ise bu haberi kesinlikle “zayıf” olarak gördüğünü söylemektedir.⁴⁰ Ayrıca bu rivayetle ilgili olarak Elbânî ciddi bir şekilde “zayıf” demektedir.⁴¹ Dolayısıyla rivayetin zayıf olduğu noktasında bir kanaatin oluştuğu aşikârdır.

6. Bilgi Ulaşan İşıtenden Daha İyi Anlar.⁴²

Karsî’nin “muzdarib hadis” başlığı altında konuya delil olarak vermiş olduğu rivayetlerden biri de şudur: رَبِّ مُبَلِّغٌ أَوْعَىٰ مِنْ سَامِعٍ “Kendisine bilgi ulaştırılan nice kimseler vardır ki ışıtenden daha iyi anlar.”⁴³

Karsî’nin şerhinde yer verdiği bu rivayet hem kaynak değeri hem de ifade ettiği anlam bakımından sahih olarak nitelendirilecek mahiyettedir. İslam ilmin güvenilir insan kanallarıyla orada olmayanlara ve daha sonraki nesillere aktarılmasını önemli görüp bu konuda kişileri mükellef kılmaktadır. Hz. Peygamber’e vahiy gelmeye başladığı andan itibaren o, “tebliğ” görevini yerine getirmiştir. Nasıl ki Hz. Peygamber döneminde başta Hz. Peygamber olmak kaydıyla tebliğ işini en iyi şekilde yerine getirme gayretiyle

7. Kötü Huylu Cennete Giremez.⁴⁴

Karsî’nin “ravinin adaleti” başlığı altında adalet kavramına yüklemiş olduğu anlam çerçevesinde, kötü huylu olmanın ravideki adalet sıfatıyla

³⁷ Karsî, s. 28.

³⁸ Taberânî, *el-Mu’cemu’s-Sağîr li’t-Taberânî*, (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1983) III, 273.

³⁹ Beyhakî, *Şuâbu’l-imân*, (thk.: Muhammed Zağlul), Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1990, c. 1, s. 305.

⁴⁰ Munâvî, III, 518.

⁴¹ Elbânî, *Silsiletu’l-Ehâdisi’z-Dâife ve’l-Mevdûa*, (Beyrut: el-Mektebetu’l-İslâmî, 1977) s. 392.

⁴² Karsî, s. 87.

⁴³ Buhârî, *el-Câmu’s-sahîh*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992) İlim, 9, I, 25 (فان الشاهد عسى ان يبلغ) قرب حا مل فقه الی من هو افقه، ورب) (من هو اوعى له منه) Tirmizî, *es-Sunen*, 39. İlim, 7, h. no: 2652, V, 33-34. (حامل فقه ليس بفقیه.)

⁴⁴ Karsî, s. 121.

bağdaşmadığını vurgulamak için böyle bir rivayete yer verdiği anlaşılmaktadır.

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ سِوَى الْمَلَائِكَةِ “Kötü huylu olan kimse cennete giremez.”⁴⁵

İslam dini İnsanların huy ve davranışlarını yaratılış safiyetine uygun hale getirerek, onların vahiy çizgisi doğrultusunda hareket etmelerini amaçlayan bir mahiyet arz etmektedir. Bu sebeple bir kimsenin kötü huylu olması her türlü kötülüğü yapabilme potansiyeline sahip olduğu anlamına geleceği için kötü huylu olmayı hayat tarzı haline getiren kimseler, Hz. Peygamber tarafından uyarılmıştır. Karsî'nin ravideki adalet şartı ile bu rivayet arasında ilgi kurması konunun izahı açısından önemlidir. Dolayısıyla kötü huylu olmak kötü fiillere kapı aralayacağı için ravinin adaletini zedeleyen bir durum olarak kabul edilmiştir.

8. Günahta İsrarın Kişiyi Götüreceği Yer⁴⁶

Şerhu Usûl'de “adalet” kavramıyla ilişkili olarak yer verilen diğer bir rivayet ise şudur:

لَا صَغِيرَةَ مَعَ الْاِصْرَارِ وَلَا كَبِيرَةَ مَعَ الْاِسْتِغْفَارِ “İsrarla yapılan günah küçük, tövbeyle de büyük günah kalmaz.” Karsî'nin Şerhi'nde yer vermiş olduğu bu rivayet temel hadis kaynaklarında yer almamakla birlikte bazı klasik eserlerde hakkında bilgi verilmektedir. Örneğin İbn Receb (ö. 795/1393), söz konusu rivayetin İbn Abbas'tan “mevkuף” yani sahabe sözü olarak nakledildiğini bunun yanında farklı tariklerle de “merfu” olarak geldiğini dile getirmektedir.⁴⁷ Bazı müellifler sözü edilen bu rivayetin “merfu ya da mevkuף” olma durumunu dikkate almaksızın rivayette yer alan konuyu, bir hadiste nakledildiğine göre şeklinde aktarmaktadır.⁴⁸ Eğer bir rivayet hakkında sahabe sözü mü yoksa Hz. Peygamber'e mi ait tartışması varsa hadis tekniği açısından sözün kaynağının belirsizliği söz konusudur. Bu durumda rivayetin sıhhatli olduğundan söz edilemez.⁴⁹ Buradaki tartışma konusu sözün kaynağının Hz. Peygamber olup olmamasıyla ilgilidir. Elbette sahabe ve tabiîn sözlerinin de dinî açıdan bir değeri vardır. Her ne kadar Karsî'nin Risalesi'nde yer verdiği bu rivayet içerdiği anlam bakımından bir değer taşısa da aynı şeyi Hz. Peygamber'e isnadı açısından söylemek söz konusu değildir.

9. Haram ve Sakıncalı İşlerden Uzak Durmanın Erdemi⁵⁰

Karsî'nin “adalet” şartı başlığı altında verdiği ve ravide bulunması gereken özelliklerle ilişkilendirdiği diğer bir rivayette de haram ve sakıncalı iş ve amellerden uzak durmanın gerekliliğine dikkat çekilmektedir.

لَا يَبْلُغُ الْعَبْدُ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ حَذْرًا لِمَا بِهِ الْبَأْسُ.

⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992) I, 209; Tirmizî, *es-Sunen*, 25. *Birr ve's-Sıla*, 29; h. no: 1945, IV, 334; İbn Mâce, *es-Sunen*, 33. Edeb, 10, h. no: 3691, II, 1217.

⁴⁶ Karsî, s. 124.

⁴⁷ İbn Receb, *Câmu'l-ulûm ve'l-hikem*, (Thk.: Şuayb el-Arnâvut, İbrahim Bacis), (Riyad: el-Emânetu'l-Âmme, 1419/1999...) I, 449; II, 534.

⁴⁸ Ali el-Kârî, *Mirkâtu'l-mefâtih şerhi mişkâtu'l-mesâbih*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/2002) VI, 1622.

⁴⁹ Bu konuda bkz., Bilgen, s. 111.

⁵⁰ Karsî, s. 124.

“Kul, haram olabilecek şeye düşmekten uzak durarak sakıncalı olmayan şeyi dahi terk etmedikçe takvalı kişiler seviyesinde olamaz.”⁵¹ Tirmizî'nin rivayetle ilgili olarak “rivayet ettiğimiz dışında başka tariklerini bilmiyoruz.” değerlendirmesi teknik açıdan haberin “garib” olduğuna, *hasen* ve *sahih* hadis derecesinde olmadığını göstermektedir.⁵² Rivayette ifade edilen kulun haram olabilecek şeye uzak durmasının anlaşılmayan bir tarafı yoktur. Ancak takvanın ölçüsü olarak sakıncalı olmayan şeylerden dahi uzak durulmasının gösterilmesi tartışmaya açık bir durumdur. İslam'da haramdan kaçınmak ve emredileni yapmak takvanın ölçüsü ise sözü edilen rivayette sakıncalı olmayan her türlü şeyden de kaçınılmasının telkin edilmesi Kur'an'ın ve *sahih* sünnetin temel kriterleriyle çalışmaktadır. Dolayısıyla rivayette metin açısından bazı sıkıntıların olduğu söylenebilir. Ancak rivayette işaret edildiği gibi haram olmayan ve kaçınılması istenilen bazı fiillerin şüpheliler grubundan olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

10. Hz. Peygamber'e Yalan İsnad Etmenin Sakıncaları⁵³

İslam dini doğru söz ve davranışı tasvip ettiği gibi bunun tersi olarak yalan ve yalancılığa giden her yol ve davranışı yasaklamıştır. İş bir de Hz. Peygamber'in hadislerini naklederken söz ve davranış olarak ne denli bir titizlik içerisinde olunması gerektiğine gelince en ufak yalan ya da gerçek dışı bir eyleme hoşgörülle yaklaşılmalıdır.

Gerek usul ve gerekse temel hadis kaynaklarında yer alan ve çokça bilinen bir rivayette, Hz. Peygamber adına yalan uydurarak onun söylememiş olduğu bir sözü sanki söylemiş gibi rivayet etmenin ne kötü bir davranış olduğu ve bu fiili işleyenlerin karşılaşacakları sonuç dile getirilmiştir. Karsî bu rivayete anlamına uygun olarak “Ravinin adaletiyle ilgili kusurlar”⁵⁴ başlığa altına yer vermiştir. Rivayet ise şu şekildedir:

مَنْ كَذَّبَ عَلَيَّ، مُتَعَدِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ
 “Kim bilerek benim adıma yalan uydurursa ateşteki yerine hazırlansın.”⁵⁵

Son dönem çalışmalarında “men kezebe” rivayetiyle ilgili farklı çalışmalar ve bunlara binaen değerlendirmeler yapılmıştır.⁵⁶ Rivayet ister *mütevâtir* isterse *merfu* olarak kabul edilsin çok sayıda ravi tarafından nakledilmesi dikkat çekmektedir.⁵⁷ Bahse konu olan rivayet hadis literatürünün en güvenilir kaynaklarında yer almaktadır. Dolayısıyla kaynak değeri açısından herhangi bir sıkıntısı yoktur.

⁵¹ Tirmizî, *es-Sünen*, 35. Sıfâtü'l-Kiyâme, 19, h. no: 2451, IV, 634; İbn Mâce, *es-Sünen*, 37. Zühhd, 24, h. no: 4215, II, 1409.

⁵² Tirmizî, *es-Sünen*, 35. Sıfâtü'l-Kiyâme, 19, h. no: 2451, IV, 634'de yer alan rivayetten sonra gelen Tirmizî'nin notu.

⁵³ Karsî, s. 135.

⁵⁴ Karsî, s. 130.

⁵⁵ Buhârî, *el-Câmu's-sahîh*, İlim, 38, I, 35 (مَنْ تَعَدَّدَ عَلَيَّ كَذِبًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ); Muslim, *el-Câmu's-sahîh*, Mukaddime, 2, I, 10; 53. Zühhd, 16, h. no: 3004, III, 2298-2299.

⁵⁶ Bkz., G. H. A. Juynboll, *Hadis Tarihinin Yeniden İnşası*, (gev.: Salih Özer), (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002) s. 127-171.

⁵⁷ Bkz., Erdoğan Köycü, “Men Kezebe...” *Hadisi Üzerine Araştırma*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2013).

11. Hz. Peygamber'den Nakletmenin Mesuliyeti⁵⁸

"Ravinin adaletiyle ilgili kusurlar" başlığa altında, aynı konu ve içerikte diğer bir rivayette ise Hz. Peygamber adına yalan uydurarak onu nakledenlerin yalancılardan birisi olduğu vurgusu yer almaktadır. Söz konusu rivayet;
مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ يُرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ

"Kim benden yalan olduğunu bilerek bir hadis naklederse yalancılardan biridir."⁵⁹ şeklinde nakledilmektedir. Görüldüğü üzere söz konusu rivayet kaynak değeri açısından güvenilir kabul edilebilir bir mahiyet arz etmektedir.

12. Sahabenin Yıldızlar Gibi Olması Ne İfade Etmektedir?⁶⁰

Karsî'nin Şerhi'nde, hadislerin daha sonraki nesillere nakledilmesinde "sahabenin hepsinin adalet sahibi" olduğu düşüncesi çerçevesinde;

أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ بَابِهِمْ اقْتَدَيْتُمْ أَهْدَيْتُمْ "Ashabım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidayete erişirsiniz."⁶¹ rivayetine yer vermektedir.

Bu rivayetin isnadında yer alan raviler hakkında cerh ve ta'dil bakımından değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir. Örneğin isnadda yer alan Sellâm b. Suleym, İbn Hibbân tarafından uydurma sözler nakleden bir kimse olarak nitelendirilmektedir. Diğer ravi Hâris b. Gusayn ise meçhul olup yani hakkında cerh ve ta'dil yapılacak kadar bilgi edinilemeyen bir kimsedir. Buna göre rivayetin isnad bakımından sıhhatli olmadığı anlaşılmaktadır.⁶²

Elbette Hz. Peygamber'le aynı sosyal ortamı paylaşan ve onun uygulamalarını gören sahabe neslinin, bunların daha sonraki nesillere aktarılmasındaki önemi tartışmaya yer verilmeyecek kadar açıktır. Ancak rivayette yer aldığı şekliyle bütün sahabenin aynı derecede olması hayatın gerçeğiyle bağdaşmamaktadır. Onların bazıları günün her saatinde Rasullullah'ın söz ve uygulamalarını duyup görürken, bazıları ise belli zorunluluklar nedeniyle bu imkâna sahip değillerdi. Hz. Peygamber'le beraber olma sıklığı dini konulardaki vukufiyeti de belirleme özelliğine sahipti. Bu nedenle dini bilgi konusunda sahabenin hepsine uymak sözü edilen gerekçeler nedeniyle mümkün görünmemektedir.⁶³

13. Dinde Olmayan Bir Şeyi Kabul Etmenin Sakıncaları⁶⁴

Karsî'nin Şerhi'nde, "ravinin bid'at sahibi olmaması gerektiği" düşüncesiyle yer verdiği diğer bir rivayette, dinde olmayan bir şeyin dinin içindeymiş gibi kabul edilmesinin doğru olmadığı vurgulanmaktadır. Aslında bu rivayet hayatın birçok alanında genel geçer bir kuralı ifade etmektedir. Hadis

⁵⁸ Karsî, s. 136.

⁵⁹ Muslim, *el-Câmiu's-sahîh*, Mukaddime, 1, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992) I, 9; Tirmizî, *es-Sunen*, 39. İlim, 9; h. no: 2662, V, 36'da biraz farklı lafızlarla şu şekilde yer almaktadır: " مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ يُرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ " İbn Mâce, *es-Sunen*, Mukaddime, 5, h. no: 38, I, 14.

⁶⁰ Karsî, s. 144.

⁶¹ Beyhakî, *el-Medhâl, ile's-Suneni'l-Kubrâ*, (thk.: Muhammed Ziyaurrahman Â'zami), (Kuveyt: Dâru'l- Hulefâ li'l-Kitâbi'l-İslamiyye, ty), s. 164.

⁶² İbn Abdilberr, II, 923; Aclûnî, *Keşfu'l-hafa ve muzîlu'l-İlbâs: Amma iştehera mine'l-ahâdis alâ elsineti'n-nâs*, (thk., Ahmed Kalaş), (Halebî: Mektebetu't-Turasi'l-İslamî, ty) I,132.

⁶³ Bu konuda ayrıntılı bilgiler için bkz., Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999).

⁶⁴ Karsî, s. 150.

ilminde ise bir ravinin “*bid’atu’r-ravi*” sıfatıyla anılması makbul karşılanmayan bir durumdur. Karsî konuyu;

مَنْ أَخَذَتْ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ، فَهُوَ رَدٌّ “Her kim bizim uygulamamızda olmayan bir şeyi ortaya koyarsa, o kabul edilmez.”⁶⁵ rivayetiyle delillendirmektedir. Sözü edilen rivayet, Buhârî ve Muslim gibi önemli hadis eserlerinde yer alması sebebiyle kaynak değeri bakımından herhangi bir problem taşımamakta ve metin açısından da sıhhatli olduğu görünmektedir.

14. Ümmetin Âlimlerinin Kiminle Kıyaslandığı⁶⁶

Karsî Şerhi’nde “*hadisu’l-meşhur*” başlığı altında konuya örnek olması açısından اسرائيل علماء امتي كانبيا بني اسرائيل “Ümmetimin âlimleri, İsrailoğullarının peygamberleri gibidir.” rivayetine yer vermiştir. O meşhur hadisi, halk dilinde şöhret bulmuş ve isnada da gerek duyulmayan rivayetler olarak tanımlamıştır.⁶⁷ Karsî bu davranışıyla bir rivayetin isnatlı olarak rivayet edilmesi ve temel hadis kaynaklarındaki durumu hususunda titiz davranmadığı intibahı vermektedir. Meşhur hadise delil olarak kabul ettiği bu rivayet temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır.

Rivayetin sıhhati hakkında İslam âlimlerince çeşitli değerlendirmelerin yapıldığı bilgisi kaynaklarda mevcuttur. Örneğin Munâvî (ö. 1031/1622), rivayetin sıhhatinin hafız Irakî’ye sorulduğunu ve onun da bu rivayetin aslı olmadığını dile getirdiğini söylemektedir.⁶⁸ Aclûnî ise Suyûti, İbn Hacer, ed-Demirî ve Zerkeşî’nin söz konusu rivayetin aslı olmadığını kabul ettiklerini nakletmektedir.⁶⁹ Bu görüşler çerçevesinde rivayetin uydurma olduğu söylenebilir.⁷⁰ Görüldüğü gibi rivayette Benî İsrailin peygamberi ile Hz. Peygamber ümmetinin âlimleri arasında bir karşılaştırılma yapılmaktadır. Ancak böyle bir karşılaştırmanın ne kadar doğru olduğu da tartışmaya açıktır. İslam ümmetinin âlimlerini övmek düşüncesiyle Benî İsrailin peygamberlerinin İslam ümmetinin âlimlerinden konum bakımından geri gösterilmesi düşünülemez. Ayrıca bu durum Kur’an’ın temel ilkeleriyle çelişmektedir.⁷¹

15. Hz. Peygamber’in Doğum Zamanı ve Adil Kısra⁷²

Halk dilinde meşhur olmuş ve Karsî tarafından “*meşhur hadis*” e örnek olarak kabul edilen diğer bir rivayet ولدت زمن الملك العادل كسرى “Ben, adil melik Kısra zamanında doğdum.” şeklindedir. Klasik kaynaklarımızda söz konusu rivayetin gerek isnadı ve gerekse metnin sıhhati hakkında çeşitli değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir. Beyhakî ve Aclûnî rivayetin isnad ve metin bakımından sıhhatli olmadığını ifade etmektedir.⁷³ Sâğânî (ö.

⁶⁵ Buhârî, *el-Câmu’s-Sahîh*, Sulh, 5; III, 167; Muslim, *el-Câmu’s-Sahîh*, 30. Akdiye, 8, h. no: 1718, II, 1343.

⁶⁶ Karsî, s. 162.

⁶⁷ Karsî, s. 162.

⁶⁸ Munâvî, IV, 384.

⁶⁹ Aclûnî, II, 83.

⁷⁰ Bkz., Sefirî, age, II, 275

⁷¹ Bakara 2/285 (...Allah’ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız...)

⁷² Karsî, s. 162.

⁷³ Beyhakî, *Şuâbu’l-imân*, h. no: 5195, IV, 405; Aclûnî, h. no: 2927, s. 454-455.

650/1252), Sehâvî (ö. 902/1496) ve Şevkânî (ö. 1250/1834) gibi kimseler ise söz konusu rivayetin uydurma olduğunu ifade etmiştir.⁷⁴ Halk dilinde meşhur olan bir sözün hadis olarak delil alınması söz konusu olmadığı gibi bu rivayetteki vurgunun tartışmaya açık olduğu da ortadadır. Hz. Peygamber gibi Allah'ın seçkin kulunun, Kısra'nın adaletlini vurgulayarak onun zamanında doğduğunu dile getirmeye ihtiyacı da yoktur. Dolayısıyla bu tür sözlere ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Uydurma hadis ve halk dilinde meşhur olan sözlerin yer aldığı kaynaklarda mevcut olan bu rivayetin uydurma (mevzu) olduğunu söylemekte bir sakınca yoktur.

16. Kedi Sevmenin İmandan Olduğu Sözü⁷⁵

Karsî'nin "meşhur hadise" örnek olarak verdiği diğer bir rivayet ise kedi sevmenin önemine dair olup; حب الهرة من الايمان "Kedi sevmek imandandır." şeklindedir. Bu ve benzer rivayetlerin neredeyse temel hadis kaynaklarında yer alması söz konusu değildir. Bir hayvanı sevmek ya da sevmemenin imanla ilişkilendirilmesi ve bunun Hz. Peygamber'e isnad edilmesi işin başka bir tarafıdır. Rivayetin sıhhati hakkında değişik değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir. Örneğin Ali el-Kârî, Sâğânî başta olmak üzere birçok âliminin söz konusu hadisi "mevzu" kabul ettiğini belirtmektedir.⁷⁶ Bu rivayeti uydurma kabul edenler arasında Aclûnî de yer almaktadır.⁷⁷ Bir sözün halk arasında meşhur olmasıyla Hz. Peygamber'e aidiyeti aynı şey değildir.

17. İmamlar Kureyş'tendir.⁷⁸

Karsî "Mütevatir hadis" konusunu anlatırken Sahavî'den nakille bazı rivayetleri mütevatir olarak nitelendirmektedir. Şefaât, havz, ru'yetullahla ilgili rivayetleri sadece isim olarak zikrederken, imamların Kureyş'ten olacağıyla ilgili rivayete ise metin olarak yer vermiştir.⁷⁹ Söz konusu rivayet Karsî'nin şerhinde; الانمة من قریش "İmamlar Kureyş'tendir."⁸⁰ şeklinde yer almaktadır. İmamların Kureyş'ten olacağını dile getiren rivayet Buhârî ve Muslim gibi önemli hadis kaynaklarında mevcuttur. Bu sebeple kaynak değeri bakımından bir olumsuzluk görünmemektedir. Ancak aynı şeyi metin açısından söylemek o kadar kolay değildir.⁸¹ Kureyş'in idarecilik imtiyazı lehine hadisler ortaya çıkarıldığı yapılan tetkikler neticesinde belirlenmiştir.⁸² İlk İslam halifesiyle birlikte İslam idaresinin başına geçmiş

⁷⁴ Sahavî, *el-Makâsîdu'l-hasene fi beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'l- müştahire*, (thk.: Muhammed Osman el-Huşt), (Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1985) s. 454; Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmûa fi'l-ehâdîsi'l-mevzûa*, (thk.: Abdurrahman b. Yahya el-Yemânî), (Kahire: Mektebetu's-Sunneti'l-Muhammed, 1960) I, 327.

⁷⁵ Karsî, s. 162.

⁷⁶ Ali el-Kârî, *Mirkâtu'l-mefâtih*, II, 456.

⁷⁷ Aclûnî, h. no: 1104, I, 347.

⁷⁸ Karsî, s. 167.

⁷⁹ Karsî, s. 166-167.

⁸⁰ Buhârî, *el-Câmu's-Sahîh*, Menâkıb, 2, IV, 155, Ahkâm, 2, VIII, 104-105. Muslim, *el-Câmu's-Sahîh*, 33. İmâre, 1, h. no: 1818, 1819, 1820, II, 1451,1452.

⁸¹ Bu konuda bkz., Mehmed Said Hatiboğlu, *Hilafetin Kureyşliliği*, (Ankara: Kitâbiyât, 2005) s. 89.

⁸² Hatiboğlu, s. 95.

olan Kureyş kabilesi hakkında gerek Kureyşli ve gerekse teba tarafından ilk iki asır boyunca verilmiş hükümlerin, konulmuş teşhis ve cezaların Hz. Peygamber'e ifade ettirildiği de tarihi bir gerçektir. Hz. Peygamber ve ilk halifeler döneminde İslam ümmetinin gözünde Kureyşlinin dinî bir imtiyazı yoktu. İlk halife seçiminde ona tanınan imtiyazın tamamen siyasi olduğu bilinmektedir.⁸³ Hz. Peygamber'in vefatından sonra yönetime Kureyşli bir kimsenin geçmesi meselesi ilelebet gereklilik ifade eden bir husus olmayıp dönemin şartları çerçevesinde ortaya çıkmış bir çözüm yolu olarak görünmektedir.⁸⁴

Sonuç

Dâvûd-î Karsî'nin, Birgivî'nin "*Risâle fi usûli'l-hadîs*" eserine yazmış olduğu şerh, onun hadis usulüne olan hâkimiyetini göstermektedir.

Karsî'nin şerhinde yer verdiği rivayetlerin sıhhati ne olursa olsun konuyla ilişkilendirilmesi ve bu yolla desteklenmesi onun usul bilgisiyle rivayetleri birlikte ele almadaki ustalığını göstermektedir.

Hadis usulüne şerh yazacak kadar alan bilgisine sahip olan Karsî'nin, aynı mahareti şerhinde yer verdiği rivayetlerin kaynak değeri ve metinlerinin sıhhati noktasında gösterdiğini söylemek zordur. Konulara örnek olarak verilen hadis metinleri bir nevi geçmişin tetkik edilmeden nakli şeklinde tezahür etmiştir. Karsî'nin, şerhinde yer verdiği rivayetler incelendiğinde zayıf ve uydurma hadislerin sayısının sahihlerden daha fazla olması bu düşüncüyü doğrular niteliktedir.

Osmanlı döneminde özellikle 17. yüzyıl ilmî ortamı göz önünde bulundurulduğunda hadis alanında daha çok hadis şerhçiliğinin ön planda olduğu görülmektedir. Bu dönemde hadisleri kullanmadaki sahabe dönemi hassasiyeti ve hadis tetkikinin önemi bilinmesine rağmen uygulama alanında geri planda kaldığı söylenebilir.

⁸³ Hatiboğlu, s. 103-104.

⁸⁴ Adnan Hoyladı, *İslam Hukukunda Hilafetin Kureyşliliği Tartışmaları ve Hindistan Örneği*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015) s. 225.

Kaynakça

- Aclûnî, *Keşfu'l-hafa ve muzîlu'l-ilbâs: Amma iştehera mine'l-ahâdîs alâ elsineti'n-nâs*, Halebi: (thk., Ahmed Kalaş), Mektebetu't-Turasi'l-İslâmî, ty.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Ali b. Ca'd, *Musnedu İbn Ca'd*, Kuveyt: (thk.: Abdulmehdi b. Abdulkadir ibn Abdulhadi), Mektebetu'l-Felah, 1985.
- Ali el-Kârî, *Mirkâtu'l-mefâtîh şerhi mişkâtu'l-mesâbih*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/2002.
- Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-ummâl*, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1409/1989.
- Bağcı, H. Musa, *Hadis Tarihi ve Metodolojisi*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Beyhakî, *el-Medhâl ile's-suneni'l-kubrâ*, Kuveyt: (thk.: Muhammed Ziyaurrahman Â'zami), Kuveyt, Dâru'l- Hulefa li'l-Kitabi'l-İslamiyye, ty.
- Beyhakî, *Şuâbu'l-İmân*, Beyrut: (thk.: Muhammed Zağlul), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.
- Bilgen, Osman, "Dâvûd-i Karsî (1169/1756)'nin 'Şerh alâ usûli'l-hadîs' İsimli Eserinin Metodu ve Kaynakları Üzerine", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/5 Winter 2016.
- Buhârî, *el-Câmu's-sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Cihan, Sadık, "Osmanlı Devrinde Türk Hadisçileri Tarafından Yazılan Hadis Usulü Eserleri, Risaleleri ve Nuhbetu'l-Fiker Üzerine Yapılan Şerh ve Tercümelere", Ankara: AÜİİFD, sy. 1, 1975.
- Cihan, Sadık, "Muhammed b. Pir Ali Birgivî ve 'Risâle fî Usulî-Hadîs'in Tercümesi", Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 2, 1987.
- Dârimî, *es-Sunenu'd-Dârimî*, Dimaşk: (thk.: Mustafa Dib el-Buga), Dâru'l-Mustafa, 1428/2007.
- Dâvûd-î Karsî, *Şerhu risâle fî usûli'l-hadis*, İstanbul: Şifa Yayınevi, 2013.
- Dimyâtî, (*Hâşiyetu*) *Îânetu't-tâlibîn alâ halli elfâzi fethu'l-muîn bi şerhi "Kurretu'l-ayn bi muhimmâti'd-dîn"*, Hâşiyetü'ş-Şeyh el-Bekrî: Dimaşk: Dâru'l-Feyha-Dâru'l-Menhel Nâşirûn, 1435/2014.
- Ebû Talib el-Mekkî, *Kâtu'l-kulûb fî muâmeleti'l-mahbûb ve vasfu tariki'l-mürîd ilâ makâmi't-tevhîd*, (thk.: Abdulmun'im el-Hifni), Dâru'r-Reşâd, Kahire, 1416/1996.
- Elbânî, *Silsiletu'l-ehâdîsi'z-dâife ve'l-mevdûa*, Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1977.
- Erul, Bünyamin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, Beyrut: Dâru Kuteybe, 1412/1992.
- Hatiboğlu, Mehmed Said, Ankara: *Hilafetin Kureyşliliği*, Kitâbiyât, 2005.
- Heysemî, *Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1967.

- Hoyladı, Adnan, *İslam Hukukunda Hilafetin Kureyşliliği Tartışmaları ve Hindistan Örneği*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.
- İbn Abdilber, *Câmuu beyâni'l-ilm ve fadlıhı vema yenbagı fı rivayetihî ve hamlihî*, Demmâm: (thk.: Ebu'l-Eşbal ez-Zuheyri), Dâru İbni'l-Cevzî, 1994.
- İbn Ebî Şeybe, *el-Musannağ*, Cidde: (thk.: Muhammed Avvâme), Dâru'l-Kible, 1427/2006.
- İbn Mâce, *es-Sunen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- İbn Receb, *Câmu'l-ulûm ve'l-hikem*, Riyad: (thk.: Şuayb el-Arnaut, İbrahim Bacis), el-Emânetu'l-Âmme..., 1419/1999.
- Juynboll, G. H. A, *Hadis Tarihinin Yeniden İnşası*, Ankara: (çev.: Salih Özer), Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- Köycü, Erdoğan, "Men Kezebe..." *Hadisi Üzerine Araştırma*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2013.
- Munâvî, *Feyzu'l-kadîr, şerhi'l-câmuu's-Sağîr*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1938.
- Muslim, *es-Sunen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Öztürk, Resul, "Dâvûd-i Karsî (1169/1756): Kelâmî Görüşleri ve Kaynakları", Erzurum: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 41, 2014.
- Sefirî, *el-mecâlisu'l-va'ziyye fı şerhi ehâdîsi hayri'l-beriyye min sahihi'l-imâm el-Buhârî*, Beyrut: (thk., ve tahric: Ahmed Fethi Abdurrahman), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1425/2004.
- Sehavî, *el-Makâsıdu'l-hasene fı beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehire*, Beyrut: (thk.: Muhammed Osman el-Huş), Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1985.
- Şevkânî, *el-Fevâidu'l-mecmûa fı'l-ehâdîsi'l-mevzûa*, Kahire: (thk.: Abdurrahman b. Yahya el-Yemanî), Mektebetu's-Sunneti'l-Muhammed, 1960.
- Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, Riyâd: (thk.: Mahmud b. Ahmed et-Tahhân), Mektebetu'l-Mearif, 1415/1995.
- Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr li't-Taberânî*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983.
- Tirmizî, *es-Sunen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Yıldırım, Arif, "Karslı Davud (Dâvûd-i Karsî) Efendinin İrade-i Cüz'iyye Anlayışı", Erzurum: A. Ü. Türkiyat Araştırmaları, Enstitüsü Dergisi, sayı: 15, 2000.

